

Gaýym gala / hekaýa

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gaýym gala / hekaýa

GAÝYM GALA

● Türkmen ýigdi Syragyň edermenligi hakyndaky rowaýaty özboluşly üýtgedip, birneme başgaçarak garalyp ýazylan hekaýa

...Asmandaky mahy-taban, tüm-garaňky gijede awuny aňtaýan gum pişiginiň sap-sary görejine meňzäp, äpet bolup, lowurdap durdy. Täze awlanan saýgagyň ganlyja etinden garnyny gözän läheň, çal böri, gazan ýaly kellesini öň aýaklarynyň üstünde goýup, gözünü süzüp ýatyrdy. Ýekemen gurduň hemişekisi ýaly ýüregi gysýardy. Elmydama dolan aýa gözi düşende ony tukatlyk basmarlaýardy. Ol munuň näme üçin beýle bolýandygyna düşüňip bilmeýärdi. Dogrusy beýle zatlary seljerip, böwrüne diň salyp ýörer ýaly onda aň-paýhas hem ýokdy. Ol adamdan özge ähli janly-jandarlara mahsuslykda diňe duýgy hem-de üşük bilen ýaşaýardy.

Ýöne düşünse-de düşünmese-de, asman kamary mahy-tabana dönende bagryny mynçgalap, owmaç edip gelýän ýürekgysmanyň onuň tutuş durkuny düýrmegi bilen düýrläp holtumyna alýandygy hakdy. Şeýle pursatlar ol edil şu wagtkysy dek, garysyny ýassanýardy-da, gazan ýaly mähnet çalbaşyny öň penjeleriniň üstüne taşlap, gözünü süzüp ýatýardy. Şol bolup ýatyşyna-da ol kimdir birini şeýlebir göresi gelip, şeýlebir küýsäp ugraýardy. Has takygy, “kimdir birini” hem däl-de, zemin ýüzünde ýeke-täk ýürekdeşiniň ýanyna gelmegini, çalbaşyny sypalap, özüniň gödeksi, emma welin, şeýlebir yssy, şeýlebir mähriban sesi bilen “Çalbaşym, diýýän-ä!” diýip pyşyrdamagyny isläp başlaýardy. Onsoň eger şeýle pursatlar ýekemen böriniň yhlasy gowşup, bir ýerden ýürekdeşi çykyp, gelip, ýanjagazynda otursa, çalbaşyna elini goýup, gödeksi mähirli sözleri hümräp başlasa, ony gemirýän tukatlyk hem bir ýerlere sumat

bolýan ýalydy.

Ýekemen böriniň uzak beýdip ýatmaga takaty ýetmedi. Dikeldide, hol alysda yşyklary görüňän küren oba tarap seňkildäp ugrady. Onuň bahymrak durkuny doldurýan tukatlykdan saplanasy gelýärdi. Birsellem seňkildäp ýöräninden soňra möjek, obanyň bári çetindäki çäge alaňynyň üstüne çykdy. Şemalyň oba tarapdan öwüsýändigini sebäpli, küren obanyň itleri onuň ysyny almadylar. Ýöne assaja şemalyň akymlyary bilen gelen, obanyň dürli-dümen dürüşde yslary onuň juda syzgyr tumşugyna hapylap urdy. Şol garym-gatym yslaryň arasyndan hem onuň duýgur burny ýürekdeşiniň ysyny saýlap tapdy. Şol yslar bilen bir wagtda-da onuň gulagyna şadyýana goh eşidildi. Ol ýyrtyjy seresaplylygy bilen, awuny atymyna alanda edişi ýaly, bukdaklap, alaňyň üstüne çykdy-da, köz deýin ýanyp duran gözlerini oba dikdi. Gören zatlary ony geň galdyrdy. Oba bu gün hemişekisi ýaly däl.

Dogrusy, dünđerilen, äpet gazanlara çalyň edýän, daşyna ak keçe tutulan, gümmez öýler öňküsi dek, obanyň ortarasyndaky uly meýdançanyň daşyna, gurluş toýuna üýşen oguz begleri deýin, egele bolup durdylar. Öňküsi ýaly meýdançanyň ortarasynda hem hiç wagt sönmeýän, keramatly Kün Hudaýy, Ýagşylygyň we Ýagtylygyň Ýaradyjysy-Mahur Hudaýyň, Ahura-Mazdanyň mukaddes ody ýanyp durdy. Emma Mukaddes Alawyň ýanyşy has üýtgeşik, belentdendi.

Oduň daşynda-da gyrmyzy geýimli, lowurdap ýanyp duran gaýyş ädikli, silkme telpekli syrdam-syrdam ýaş ýigitler biri-biri bilen sazlaşykly pyrlanyp, böküşip täsin-täsin hereketler edýärdiler. Olar jemi kyrk sanydylar. Ählisi hem deň sazlaşykly hereketler bilen, ýarym ýapyrylyp, çep ellerini döşleriniň üstünde goýup, sag ellerini gyra, yzlygyna tutup, dähedem-dessemläp oduň daşynda aýlanýardylar. Olar her gezek aýaklaryny ýere “patladyp” uranlarynda hem “küşt-küşt” diýip gygyryşýardylar. Ýigitler her sapar aýaklaryny ýere uranlarynda-da, ortada ýanýan alaw sandyrup, ondan göterilýän uçgunlar çar ýana syçraýardy. Onsoň göwnüňe bolmasa, ortada ýanýan otdan däl-de, ýigitleriň dabanyňyň astyndan uçgun sowrulýan ýaly bolýardy. Ýigitler iki gezek “küşt-küşt”

diýşip, biri-birine gop berip, ýer depenlerinden soňra, üçünji gezek, hemmesi birden, deň hereket bilen, ýokarlygyna bökýärdiler-de, howada öz daşlaryndan aýlanyp, “küşt depdi” diýip, batly gygyryp, aýaklaryny ýere urýardylar. Şonda hem kyrk sany gujurly aýagyň bir pursatda ýere urulmagyndan ýaňa ýer goduklap, Mukaddes Alaw az-kem ýokarlygyna towsup gidýän ýaly bolýardy. Onsoň ýene-de ähli hereket täzeden başlanýardy. Daşlaryna üýşen mähelle bolsa çapak çarpyp, olaryň “hähini” ýetirýärdi.

Kyrk ýigdiň her bir hereketini sypdyrman yzarlap başlan çal böri sähel salymdan olaryň arasyndan öz ýürekdeşini tanady. Ol hem kyrk ýigit bilen deň hereket edip, Mukaddes Alawyň daşynda raks oýnaýardy. Ýürekdeşini tananyndan soňra möjek galan ähli adamlara üns bermegini bes etdi-de, gözünü aýyрман diňe şoňa seredip başlady. Kyrk ýigdiň söweş raksy esli wagt dowam etdi. Hatda näçe çydamly, sabyrly bolsa-da olary yzarlap ýatan ýekemen gurt hem ýadap gitdi. Emma kyrk ýigit welin, göwnüňe bolmasa demirden ýasalan ýalydylar. Söweş raksy uzaga çekdigiče olar gaýta has beter bat alyp, hereketleri has hem ýygjamlaşýardy. Ýadap togtamakdan geçen, Mukaddes Alawyň daşyndan her gezek aýlananlaryndan soň ol kyrk ýigit, göwnüňe bolmasa has belende bökýäne meňzeýärdiler. Olaryň raksy ýene-de bir sellem dowam etse olar, böküşlerini güýçlendirip, ýyldyzlardan doly garaňky syýalyga tarap, uçup gidäýjek ýalydylar.

Çal ýekemen ýadanyndan soň hem esli salym kyrk ýigdi synlady. Emma olar togtar ýerde togtamandyklary sebäpli, bu ýagdaý möjegiň ýüregine düşüp başlady. Ýürekdeşiniň özüni ýene-de tukatlyk basmarlaýandygyny duýmagyň deregine, oduň daşynda üznüksiz towsup, pyrlanyp ýörmegine gahary gelen böri, haçanda ukuda ýatan wagty büre dişlände edişi dek, bogazyndan gaýnadyp, assaja hyňrandy. Birdenem özüniň näme üçin beýle edýändigine hem düşüňmän, tumsugyny mahy-tabana tarap öwürdi-de, närazy äheňde uzyn-uzyn uwap goýberdi. Bada-badam onuň sesine ses goşup, niredir bir alyslardanam-alyslarda, edil onuň özüniňki deýin, närazy “uwwuldylar” eşidildi. “Bu jelegaýlarda menden başga-da ýalňyzlyk basmarlaýan böri bar

ýaly-la!" diýip geňirgenýän dek, möjek sesini tapba kesip, "uwwuldylaryň" gelen tarapyna tiňkesini dikdi. Ol bu hereketini ölügsi süýtreňk tümlükde nämedir bir zady saýgarmak üçin hem etmedi-de, ýöne, endigine görä edäýdi. Şol pille-de ylla, uly bir hezillikden galyp barýan ýaly, obanyň itleri çöl-beýewanyň möjekleriniň "uwwuldysyna" iniňi tikeneklediji ýogyn sesleri bilen üýrüp, jogap berip ugradylar. Möjek itleriň üýrmesini halamady. Ýankysy ýaly, ýöne janagyryly hyňranyp, oba garşy garady. Itleriň özüni görmeýändiklerini bilse-de, olardan özüniň jinnek ýalyjak hem çekinmeýändigini görkezmekçi bolýan dek, ýene-de dolan aýa garşy tumsugyny uzatdy-da uzyn-uzyn uwlady. Möjek "uwwuldysynyň" obanyň ýakynjagyndan çykandygyny eşiden itler, özleriniň äsgerilmeýändigine bolmajysyny boldular. Ala-zenzele bolşup, üýrüşip, kowçum tutup, çal ýekemeniň duran alaňyna tarap gaýtdylar.

Möjek gorkmady. Gaýta gerşiniň tüýleri syh-syh bolup dikeldiler-de, ol ençeme mynasyp garşydasyň bogazyny çeýnän gyýaklaryny syrtardyp, hyňrandy. Soňam misli özüne tarap topulyp gaýdan köpek sürüsi däl-de, wehimden ýaňa aňkasy aşan keýikler ýaly, äwmän-alňasaman, yeňsesini tüňňertdi-de, aý şöhlesi zerarly sarymtyl bolan garaňkylygyň jümmüşine garşy seňkildäp gitdi. Aňyrdan ala-hasyrды bolşup gelen köpekler bolsa alaňyň üstünden diňe çal ýekemeniň ysyny tapdylar. Emma hiç haçan bir zada kelle gyzdyryp, goraýan zatlaryny taşlap gitmeýän häsiýetli janawerler möjegiň yzyndan kowmadylar. "Çal, gelmäge het edäýmegin! Özüňden heder edýändir öýtme, aýawlymy taşlap bilmeýärin, ýogsa seniň bilen ýekme-ýeke hem taýýar!" diýýän dek, gijäniň içinde ap-ak bolup, akjaryp görünýän, daýaw türkmen köpekleriniň her haýsy, çal ýekemeniň yzyndan haýbatly üýrüşdiler-de, oba döndiler.

Göwni galan möjek bolsa şol gidişine esli ýöräp, öz sürenine yetdi. Süreniň agzyna geçip närazy süýndi. Garny dokdy. Emma ukusy welin, tutmaýardy. Şol ilkibaşdakysy ýaly, gözlerini ýumjukladyp, esli wagt ýatdy. Onýança hol allaowarrada galan oba tarapdan tasap gaýdan şemal, ýarygije bolandygyny aýdyp gygyryşýan horazlaryň sesiniň ysgynyny alyp, onuň gulagyna

ýetirdi. Şol wagtam möjek özem düşünmän nämedir bir zady syzyp, laňňa ýerinden galdy-da, howany uzyn-uzyn ysgady. Nämäniň ysyny alandygyna düşünjek bolýan ýaly, ýeke pursat doňňara-daşa öwrülip durdy. Birdenem tumşugyny öňe tarap uzatdy-da, ses-selemsiz öňe okduryldy. Badyna süreniniň öňüni gabsaýan sazaklykdan çykany hem şoldy welin, onuň süreni ýerleşýän sazakly oýuň üstüne howala bolup duran, beýik bolmasa-da pes hem däl, gum depesiniň aňyrsyndan bir düşnüksiz gara towsup ýokarlygyna bökdi-de, çal ýekemeniň üstüne özüni zyňdy. Bat bilen ýokardan düşüşine-de, garbap ony çägä basdy. Emma çal ýekemeniň güýji ýöne-möne güýç dälidi. Ol bogazyna agyz salyp, bir silkende daýaw saýgagy gerşine zyňýardy. Şol ýüki bilen hem eger gerek bolsa, onlarça menzili säginmän, saklanman, ylgawuny üýtgetmän, bozman geçip bilýärdi. Şoňa görä-de çal böri, gerşine hopba bolup, özüni ýer bagyrtladan garany bir silkinende arkasyndan aýyrdy-da, almaz ýaly kesgir dişlerini syrtardyp, özüne hüjüm etmäge het eden düşnüksiz suduryň bogazyna tarap äňini hatap ýaly açdy. Onuň bolşy bir demde düşnüksiz suduryň bogazyny çeynärli göründi. Emma möjek iň bärkisi ony dişlemedi hem. Gerek bolsa guş ýumurtgasyny ynjytman, göterip bilýän, emaly äňi bilen düşnüksiz suduryň çigninden, wawwasy bar ýaly assaja gysdy-da, mähnet çal kellesini suduryň boýnuna, äňiniň aşagyna süýkeşdirdi.

—Çal başym, diýýän-ä! Wagty bilen ýanyňa gelmändigim üçin, menden gaty görüp gaýdaýdyň öýdýän?! Şeýlemi, çal başym!-diýip, çal ýekemeniň güjükliginden bəri gulagyna siňip giden, gödeksi ýöne mähriban owazy bilen düşnüksiz sudur dillendi. Arzylý maksadyna ýeten möjek, boýnundan gujaklaýan ellerden sypmakçy bolýan dek, goçak kellesi bilen bir-iki sapar suduryň kükregine ýuwaşja hütületdi. Çym-gyzyl dilini çykaryp, suduryň ýüzüni ýalaşdyrды. Tumşugyny uzadyp, ellerini ysgaşdyrды. Şonda-da çal böriniň göwnüne bolmasa, güjüklükde özüne geçi derisinden tikilen ýanlykdan, geçi süýdünü berip, emdiren ellerden henizem süýdün süýjümtik-ýagjymak ysy gelýän ýaly boldy. Sudur bolsa neneňsi kuwwatly bolsa-da, islendik garşydaşa sagynman topulyp bilýän, garadangaýtmaz, äpet ýekemeniň göwresine hem-de hyrsyz keşbine gelişmeýän ýalynjaň

güjüksiremesine ähmiýet bermän oňa bir zatlar gürrüň berýärdi. –Çal başym, sen bilýäňmi, biz ýigitler bilen şeýle bir raks oýnadyk, şeýlebir raks oýnadyk welin, hiý goýaýgyn! Megerem, entek Keramatly Kün Hudaýy, Ahura Mazda asmany hem zemini, topragy hem suwy, ynsany hem möjegi ýaradaly bäri, biziň däbimize-dessurymyza düşünmän, “DÄH!”diýen söweş çakylygymyzdan ugur alyp, kese ýurtlularyň “Dähler” diýip atlandyrýan, külli Oguz ilini döredeli bäri, Mukaddes Alawyň dasynda, Düýp babamyz Oguz han döwründe döredilen, gözbaşyny Kök babamyz Dib Ýabgudan alyp gaýdýan söweş raksyny, galyň oguz ýigitleriniň hiç haýsy beýdip, şeýlekin oňaryp, oýnan däl bolsa gerek! Sen bir sered-ä, sen bir gören bolsadyň!

Sudur öz gürrüň berýän zadyna joşup, ýerinden tarsa turdy-da, möjege görkezmekçi bolýan ýaly, garaňkylykda tozan turzup, birki sapar “küştdepdi” depdi, Soň ýene-de çal ýekemeniň gapdalyna geçip oturdy:

-Gyzlarymyzyň bize bakyslaryny dagy gören bolsadyň! Huşuň başyňdan uçardy. Bu gün, Now Ruz–Täze Gün ahyry! Ýagtylygyň hem Ýagşylygyň Ýaradyjysy Ahura Mazda bu gün äleme dirilik paýlaýan Mukaddes Küni täzeden ýaradýar, gys gutaryp ýaz gelýär, ähli janly-jandarlar, ösümlükler diriligiň ýeňip bolmajak hyjuwy bilen joşa gelýär. Galyň oguz ilinde-de Köneden Tözäni ýaradýan Mähir Hudaýyň şanyňa toý-baýramlar guralýar, hiç haçan öçmeýän Mukaddes Alawy belentden ýakyp, onuň daşynda raks oýnalyp, aýdymlar aýdylýar. Toý lybasyny geýnen oguz ýigitleri uçganaklap, syçrap duran bedewe döňýärler, bu gün! Ýaz lybasyny geýen oguz gözelleri bolsa, süýnüp-sarkyp, suwa inýän sähra jerenlerine kybapdaş, bu gün!...Obamyzyň kyrk ýigdi bolup, birek-birek bilen bäsleşip, şeýlebir raks oýnadyk, şeýlebir raks oýnadyk, çal başym! Gyzlar dagy sülmüräp, syr bermedik bolan bolup dursalar-da, her gaýra ýer depenimizde, ýürekleriniň ortada ýanýan Mukaddes Alaw deýin towsup gidýändigini duruşlaryndan bildirip durdy! Temmuz seýsiň gyzy Gülnäziň bolsa gabak astyndan gözi mende! Wa-a-ah, çal başym, Gülnäziň gözlerini diýsene! Ol gözler şeýlebir göz welin, göz dagam däl-de, gözleriň gözi olar! Göwnüňe bolmasa Gülnäziň gül jemalynda şol “göz” diýip

atlandyrylýan, goşa ýyldyzyň deregine Mahur Hudaýyň hut özi, özünüň ähli keramaty bilen ornaşan ýaly!...

Sudur içine sygdyryp bilmeýän duýgularyny gürläp-gürläp egismekçi bolýan dek, ýetişibildiginden gepläp otyrды. Onuň sözlerine düşünmeýän mähnet böri bolsa, suduryň dyzyna ýassanyp, onuň şeýle mähriban ysna, elleriniň eziz ýylysyna meýmiräp gözünü ýumjukladyp ýatyrды. Çal ýekemen üçin şundan özge lezzetli zat ýokды. Möjek ne özünüň enesini bilýärdi, ne dogduk sürenini. Özünü dünýä inderen jandar barada onuň aňynda galan birje zat, ol hem özlerini dogranynda jan beren enesiniň gapdalynda, beýleki üç dogany bilen gözleri hem açylman, çalajan bolup ýatyşlaryды. Soňra bolsa olaryň naýynjar çyňsamasyňy eşidipmi ýa-da başga bir gudrat onuň yzsyz-tozsuz ölüp-ýitip gidibermegine ýol bermedimi nämemi, şu gapdalynda oturan sudur-malyny bakyp ýören çopanjk Syrak gelip, olaryň ýatan sürenlerine giripdi. Olaryň dördüsini hem özünüň bir döwüm çorek salnan torbasyna salyp öýüne alyp gelipdi. Emma Syragyň yhlas bilen idi-yssywat etmegine garamazdan çal ýekemeniň gowşajyk bolup dünýä inen doganjyklary iki-üç gününü içinde yzly-yzyna jan beripdiler. Ol bolsa adamlaryň aýdyşy ýaly “itjanlylyk” bilen, ýaşaýşa çyr-çytyr ýapyşyp, diri galypды. Şondan soň hem çal ýekemeniň ene hökmünde-de, dogan-uýa hökmünde-de bar bilýän jandary, şu gapdalynda yzyny üzmän gepläp oturan Syrakды. Syrak möjegiň ýeriň ýüzünde ýeke-täk hossary hem iň küýsegli ýürekdeşidi.

Birnäçe ýyllap ekläp, seredip, ese-boýa galdyranyndan soňra Syrak çal ýekemeni obanyň itleri bilen oňuşmaýandygy sebäpli çöl-beýewanyň içine eltip, goýup hem gaýdypды. Emma çal ýekemeniň ýüregi gysyp, ol ençeme menzil ýoly söküp, ertesi gün ýene-de Syraklaryň işiginde peýda bolupды. Şonda eýýäm jahyl çykyp, murty taban Syrak çal ýekemeni bagryna basyp garşy alyпды. Emma eýýäm şol gününüň öýlesi çal ýekemen ýene-de özüne pitjiň atmaga het eden obanyň daýaw köpekleriniň biri bilen salşyp, tasdan onuň bogazyny çeýnäпди. Şonda-da obanyň beýleki itleri hem ol köpege kömege gelip, çal ýekemeni alarladyp başlapдылар. Eger-de Syragyň garry atasy ýetişip, itleriň üstüne suw sepmedik bolsa onda çal ýekemen şol

söweşden aman sypmaly dälidi. Ony tüýt-müýt etmelidiler.

Şondan soň indiden beýläk çal ýekemen üçin ynsanlaryň arasynda orun ýokdugyna onuň özi hem düşündi, Syrak hem. Onsoň olar hoşlaşdylar. Çal ýekemen Syraklaryň obasyny terk etdi. Emma çal ýekemen özüniň ebedilik duşmanlary–itlerden doly obadan gaty uzaklaşyp hem bilmedi. Küren oba golaý sazakly oýda mesgen tutundy. Şondan bäri hem Syrak ikisi günde bolmasa-da gūnaşadan duşuşýardylar. Çal ýekemeni gören batlaryna tanaýan küren obanyň awçylarydyr, çopanlary bolsa oňa asla batyrynmaýardylar. Hemmeler üçin çal ýekemen “Syragyň börisidi”. Şunuň bilen hem gep gutarýardy. Elbetde “süri agsaksyz bolmaz” diýleni, ýöne zanny halal oguzlaryň içinde özgäniň, onda-da taýpadaşynyň zadyna el gatmaga ynsaby çatjak kişini tapaýmak juda cetin işdi. Möjek hem öz gezeginde ynsanlary ynjytmaýardy. Obanyň, çopanlaryň mal-garasy bilen onuň işi ýokdy. Daýaw, güýjermen böri minneti aýaklaryndan we awçylyk ukybyndan çekýärdi. Her gije esli menzil aşyp, ýa dag jülgelerinde otlap-suwlaýan jerenleri awlamaga ugraýardy, ýa-da türkmen sährasynyň tükeniksiz awlaglarynda agyp-dönüp ýören saýgak sürüleriniň yzyny çalyp gidýärdi.

Göwnünde joşup duran şatlygyny gepläp egsip, soňuna çykyp bilmeýän, Syrak çal ýekemeniň ýanynda kân oturdy. Lezzet bilen gözünü süzüp, dyzyny ýassanyp ýatan mähnet möjege Gülnäziň gözleri hakynda, gündizlerine kölden çykan guba gaz deýin sagrysyny çaykap, suwa gidişi hakynda, müňlerçe ýyllar bäri topragyň gaýmagyny şeýle owadan gyzyň ýöräp bozmandygy hakynda gürrüň berdi. Gijelerine ýatanynda Gülnäziň güljemalynyň aý deýin, ähli düýşleriniň asmanynda dogýandygy hakynda-da gürrüň berdi. Eger gerek bolsa Gülnäz üçin elini Ahura-Mazdanyň Mukaddes Alawynyň gursagyna sokup, onuň köz-jigerini gysymlamaga taýýardygyny hem aýdyp berdi. Ýürekdeş hemdeminiň bir sözüne düşünmese-de onuň sesini diňlemekden lezzet alýan çal ýekemen bolsa meýmiräp ýatyrdy.

Gepläp-gepläp ýadanyndan soňra Syrak ahbetin, möjegiň gazan kellesini elleri bilen owkalaşdyryp, hoşlaşdy-da oba tarap gaýtdy. Onuň yzy bilen seňkildäp ugran çal ýekemen bolsa birsellem ýöräninden soňra niýetinden dändimi ýa-da ýene-de

esli ýol söküp obanyň çetine baryp gaýtmaga ýaltandymy nämemi, biraz ýöräninden soň yzyna döndi. Syrak bolsa oba baranyndan soň, assyrynlyk bilen işigiň eňsisini galdyryp, öýlerine girdi-de, düşegine geçen badyna süýji uka gitdi.

Üstüne neneňsi aýylganç howpuň abanyandygyny duýmaýan tutuş küren oba hem edil Syrak deýin agyr ukuda ýatyrdy...

xxxxx

...Möjek giç ýatandygyna garamazdan hemişekisi ýaly saba bilen oýandy. Süreninden çykdy. Öň penjelerini ýere diredi-de, gerindi. Heniz ýagtylmadyk alagaraňky asmana tumşugyny göterdi-de, howany uzyn-uzyn ysgady. Howadan ýakymsyz bir zadyň ysyny alan böri, seňrigini ýyggyrды. Ol bu ýakymsyz ysyň nämäniň ysydygyna düşüniş bilmedi. Ýene-de howany ysgady. Howadan birtopar ýanyk zatlaryň dürüşde bolan ysy gelýärdi. Möjek bir erbetligi syzyp, tisginip gitdi. Ol näme üçindir howsala düşüp, küren oba garşy güýjünde baryny edip, ylgap gaýtdy. Ala-hasyrды bolup obanyň çetinden inen möjek görýän zatlaryna has hem howsala düşdi. Ol badyny saklaman, ýanyp, kül bolan öýleriň tegelenip, garalyp duran üýşmekleriniň deňesindenden ylgap geçip barşyna Syraklaryň öýlerine ýetmäge howlukdy. Dem salymda garry söwüt agajyndan on-on baş ädim daşlykda, ep-esli bolup ýatan kül üýşmeginiň ýanyna ýetip, saklandy.

Sowuk gijelerde töründäki ojağynyň gapdalyna atylan köne keçäniň üstünde ýylynyp ýatan öýüniň kül üýşmegi bolup ýatyşyna äm-säm bolan böri, näme üçin beýdýändigine hem düşünmän, bogazynda gaýnadyp hyňrandy. Ýeke pursat sermisal bolup duranyndan soň hem tumşugyny ýere degraýjek-degraýjek bolup, çar-töwerekde alakjap başlady. Möjegiň bolşy nämedir bir zady, has takygy kimdir biriniň yzyny-ysyny agtarýana çalyş edýärdi. Birdenem çal ýekemen obanyň ortasyndaky, öten gije Syrak dagynyň yhlas bilen küst depen Mukaddes Alawynyň sowan külüniň ýanynda togtady. Tumşugy bilen ýer gazaýjak bolup, şol ýerini ysgaşdyrды. Soňra tumşugyny göterip howany hem uzyn-uzyn ysgady. Bada-badam ýangyndan soň haraba dönen

obanyň günbatar çetine tarap seňkildäp ugrady. Indi onuň seňkildisinde we hereketlerinde hiç-hili howsala, aljyraňňlyk ýa-da howlukmaçlyk ýokdy. Onuň bolup barşy arzyly awunyň yzyny çalyň hakyky awçy ýyrtyjynyň hereketleridi. Çal ýekemen hiç bir zadyň ýanynda äginmän, hiç bir zada ünsüni sowman, gönügen ugruna atylan peýkam ýaly bolup, ýyrtyjynyň tebigy äwmezek-irmezek-ýadamazak çaltlygy bilen seňkildäp barýardy. Ol obanyň çetine çykanda harabanyň içinde gözgyny halda çasyşyp ýatan haýwan-u-ynsanlaryň yslanyp ugran jesetleriniň porsysyna gelen şagallaryň sürüsi oňa gabat geldi. Şagal ordasy on-on baş baş bardy. Aç şagallaryň hümer bolup syrtaryşyp durmaklary daşyndan göreni eýmendirjekdi. Emma çal böri göýä öz ýolunda açlykdan ýaňa aňkasy aşan, wagşy-maslykçylaryň sürüsi däl-de, bir oýnam goýun üýşup duran ýaly, gyýaklaryny syrtardyp, göni olaryň üstünden gaýtdy. Köplükkäler hertiçe ekabyrsyrasalar-da, şagallar üstlerine garşy gözsüz batyrlyk bilen okdurylyp gelýän, döw ýaly mähnet, çal ajalyň ýoluny kesmäge milt etmediler. Çal ýekemen olara ýakynlaşanda onuň ýolundan sülgüniň ürken jüýjeleri deýin, çar tarapa pytradylar. Böri olaryň deňesinden hem säginmän geçip ötägitdi. Indi ýürekdeşinden nyşan tapan çal ýekemeni diňe ajal bu barýan ýolundan saklap biljekdi.

xxxxx

... Öten agşam çalnan sansyz gamçylardan ýaňa ýagyrynysy awy-zerzaw bolup, syzlap duran Syrak, suwsuzlykdan tebsirän dodaklaryny, gurap, çişen dili bilen ýalady. Ukusyz gözlerini süzüp, ýadaw ädimler bilen her ýerden bir gadam basyp barşyna ogrynça yzyna garady. Dabanyňy südürdip gelýän iki sany atlynyň yzyndan görüňän müňden agdyk atlydan ybarat, ymgyr alamançy-leşgere gözi düşende Syragyň ýene-de erbet ýüregi gysyp gitdi. “Nejisler! Kakam görgüli bilen ejem pahyr, jigilerim bu allajylaryň haýsysynyň jyzasynyň pidasy bolduka?” Bu pikir aňyna gelende Syragyň kalbynda öten agşamdan bäre guduzlan köpek deýin ulukjyn açýan matlap ýene-de möwç alyp göterildi. “Wah, ýeňsäme öwrülip, iki bökenimde yzymdan gelýän

nökeriň atyna atlanaryn! Boýnundan dolap, ýeke gaňranynda hem onuň boýny oňrulýar. Onsoň onuň gylyjy elime ileninden soň olar aýňalyp, gursagyndan peýkamy sançýançalar, ýa-da jyzalaryny göneldip, üstüme at goýýançalar, iň bolmanda üç-dört sanysynyň janyny Ebedi Tümlügiň Hökümdar-Hudaýy, Ahura-Manyň şalygyna iberip ýetişmenmikäm?! Ýetişmäýenimde-de ýitirjegim näme?! Bolmanda ýagynyň sülsadynyň hol aýagujunda, gyrnak edilip, ýat illere, binamyslykdan we wejeralykdan doly ykbaly peşgeş bermek üçin, sürlüp barýan beýleki naçarlaryň arasyndaky Gülnäziň “binamys sen, dönük sen” diýip, iýip barýan nazaryna-ha görmersiň.” Emma bu küýsegli matlap köňlünde örç alyp ugran badyna, parasadynyň sowukganly owazy onuň gaýnaýan ar-namysyna basalyk berdi. “Ýeri şeýle etdiňem-dä, onsoň gazanjagyň näme? Iki-üç sany duşmanyň janyny alanyň bilen näme, bu ymgyr allajy leşger ýolundan dänler öýdýärmiň? Beýdeniň bilen iň bärkisi, öten agşam gapyl basan ýaga gaýtawul berip, gurban bolan mähribanlaryň, obadaşlaryň aryny hem alyp bilmersiň. Gaýta bu allajylar seni öz naýzalarynyň ujuna kebab ederler-de, türkmen iliniň dünýeden bihabar ýene-de bir obasynyň üstüne ajal hem weýrançylyk tupany bolup inerler. Ýene-de seniň aksakgally kyblaň deýin gojalaryň, ak saçly kábäň deýin ejeleriň, gara galpak inileriň deýin oglanjyklaryň, mele gulpak uýajygyň deýin gyzjagazlaryň al gany bilen Hudaýlaryň nazar salan türkmen topragyny suwararlar, önüp-ösen öýüň deýin öýleri talap, oduň ýalmaq demine bererler, ýene-de bir parahat türkmen obasynyň töründe şugla saçyp ýanýan Mähir Hudaýyň Mukaddes Alawyny söndürüp, Ahura-Manyň zulumynyň dabaraly şagalaňynda ajal raksyny oýnarlar. Ondan-a gowusy, goý yzyma düşsünler! Goý, näletsiniň ýagy ynansyn! Goý ynansyn, türkmen-oguz ilinde men dek dönügiň tapylyp, özleriniň indiki türkmen obasynyň üstüni gapyl basmaklary üçin buljum ýodalar bilen eltjekdigime, goý ynansynlar! Men bolsa bulary yzyma düşürer gider bararyn! Kök babam Dib ýabgu hanyň, Düýp babam Oguz hanyň babadaşy-Garagum hanyň şalygy juda giňdir, ejize ganyň nägehanlar! Hemmäňiziň maslygyňyz ýerleşer! Garagum hanyň gursagynda siz deýin gana suwsanlaryň jresetlerini gemirmäge aç şagallar juda kändir!

Parahatçylygyň ynasy bilen ýaşayan oguz-türkmenleriň üstüne goluňyz ýaragly gelendigiňiz üçin şagallara şam bolarsyňyz şagallar!”

Bu pikirler kellesinde aýlanyp ugranyndan soň Syrak birhili köşeşdi-de, ýene-de assyrynlyk bilen ýeňsesine garanjaklady. Soňam gözlerini göterip, süýr depesini deşip gelýän güne tarap, ellerini kölegeledip seretdi. Agyr leşgeriň dik depesinde lowurdap duran gün, ýaz başynda nowruz ertesiniň mylaýym gününe meňzemän, öten agşamky döken bigünä ganlary üçin gazaplanýandygyny duşman leşgerine aýan etmek isleýän ýaly, ýakyp-ýandyryp gelýärdi. Öten agşamdan bäre agzyna nem degmedik Syrak teşnelikden ýaña aňkasy aşyp gelse-de:

-Keramatly Kün Hudaýy, Ahura-Mazda! Goý seniň älem-jahandan Ahura-Manyň zulmat tünlügini kowmak üçin döreden, Gudratly Oduň-Kün, has-da beter tutaşyp, lowurdap, bu çöl-beýewany ýanyp duran dowzaha öwürsin! Ýagty dünýä binýat eden Adalatyň hatyrasyna, Taňrym, bizi epegegiň bilen gowur, jöwzaň bilen ýandyr! Goý, bu allajylar pällerinden tapyp, şu akyp duran çägeligiň içinde hemişelik galsynlar!-diýip, pyşyrdady. Şondan soň onuň ädim urşy hasam merdemsilendi.

Şeýdip duşman leşgerini yzyna düşürüp barşyna Syrak ýakyp-ýandyryp barýan gün öýleden agýança ýöredi. Duşman leşgeriniň Syraklaryň obasyny gapyl basanyndan soň aňsatjak olja agzy tagam tapyp, nebsi otugan leşgerbaşysy hem, bahymrak indiki bihabar obany duýdansyz basyp, oljalamak maksady bilen, öz atlylaryna dem-dynç almaga-da idin bermän, şol onuň yzyna düşdi bardy. Emma gün öýleden agandan soňra öten gijeden bäre kirpikleri kaklyşmadyk, argyn atlylaryň arasynda närazy hyşy-wyşy köpelip ugrady. Leşgerbaşy aýak çekip, az salym hem bolsa leşgere dynç bermese bolmajakdygyny duýdy. Ol çaklaňja sazак jeňňeljiginiň ýanynda at başyny çekmegi buýurdy. Ýygyn saklandy. Öý ýaly tegelenip duran sazagyň kölegesinde oňa keçe atdylar. Ot ýakylp, tünçe goýuldy. Düşlegiň az wagtlykdygy yglan edilendigi sebäpli ýygynyň atlylary nahar atarynmakdan, elli bizar geçip, horjunlarynda bolan gaty-guty azyk-suwluklary bilen garbak-gurbak edindiler-de, atlarynyň eýerini hem aýyrman, tapan-tupan ýerlerinde naýzalaryny ýere dikdiler.

Üstüne ýapynjalaryny, halatlaryny atyp saýa etdiler-de, süýndiler. Syragyň eline hem “ýolbeletligi” üçin günün gyzgynyna yslanan mytarany hem-de şapbatdan sähel uly zagara bölegini tutduryp suwdan ganmaga we gurplanmaga mümkinçilik berdiler. Emma Syrak içmedem-iýmedem. Argyn sakçylarynyň özünü ünsden düşürendiklerinden peýdalanyň, ýesir naçarlaryň ýanyna howlukdy. Olar dört sanydylar. Dördüsi hem ýaş gyzlardy. Şolaryň biri hem Gülnäzdi. Ýaşajysynyň sany baş ýüzden geçýän küren obadan Syragyň özi bilen goşup sananyňda, diňe şu baş adam diri galypdy. Galanlary rehim-şepagatyň nämedigini bilmeýän ýagynyň pidasy bolupdy.

Syrak assyrynlyk bilen ählisi bir ýüpe kökerilgi, ýüzlerini sallaşyp oturan gyzlaryň ýanyna ýakynlady. Elindäki mytarany ilkinji nobatda Gülnäze zatdy.

-Al, iç Gülnäz, soňra gyzlara-da geçir!-diýip pyşyrdady. Şol wagt hem Gülnäz onuň garaşmadyk hereketini etdi. Ol gazapdan we ýigrençden ýaňa lowurdap, öňkülerinden hem owadan, özüneçekiji bolan gözleri bilen Syragy ýakyp-ýandyraýjak bolup dikanlady-da, onuň uzadan mytarasyny pyzyp goýberdi:

-Gümüňi çek, haram dönük! Seniň deýin näletkärde-namarda yhlas edip ukusyz geçiren gijelerim başyňy iýsin, Hudaýym! Owalbaşda Keramatly Ahura-Mazda döredende mertligiň hem wepadarlygyň laýyndan eýlenen, zanny arassa oguz-türkmende seniň deýin watanyňy satan haramy dörär diýseler, şu hyzmatyny edýän ýagyň gyljyndan pahyr bolan görgüli eneň-ataň hem ynanmazdy. Haramylygyňy duýan bolsa, syzan bolsa ejeň pahyr sen nejisi sallançagyňda bogup öldürerdi. Ýok bol ýanymyzdan, üflis! Ar-namys üçin, watan üçin ulus-il başyny goýdy, sen haramy bolsa kowum-hyşyňy gyrgyna beren duşmana tarap dänip, öz haram janyňdan gorkyňa, onuň gullugynda loňkuldap ýörsüň!-diýip Gülnäz jabjyndy-da, tersine döndi. Beýleki ýesir gyzlar hem Syraga barmysyň hem diýmediler.

Gülnäziň sözleri Syragyň kalbyna ot bolup ýapyşdy. Adalatsyz kemsidilmegine hatda onuň gözüne ýaş aýlanyp gitdi. Ol dodaklaryny müňküldedip, bu öňünde oturan, özi üçin iki jahanyň hem bagty, begenji-guwanjy, şatlygy hem genji bolan näzenine öz “dönükliginiň” asyl manysyny düşündirjek boldy.

Emma daş-töwereklerinde çäşerişip ýatan duşman esgerleriniň özlerini ýalta ünsülük bilen synlaýandyklaryny göreninde ol dilini dişledi-de, ýuwdunyp oňdy. Soňam ýerinden turdy-da, Gülnäz dagynyň ýanyndan çete çekildi. Aşak çöküp, gara başyny gujaklady. Şol pursadam onuň hakydasy ynsan hakydasyna mahsuslykda öten agşamky pajygaly wakalary janlandyryp başlady.

Syrak daňa ýakyn: "Haý, ýow basandyr-la-how, Türkmen!" diýen jynssyz çakylyga allaniçigsi bolup oýandy. Turan badyna hem duldan asylygy gylyjyny alyp daşaryk topuldy. Emma goly naýzaly kakasy ondan öňürti işikden çykmaga ýetişdi. Çykan badyna-da iňläp gelen peýkam gursagyndan çümüp, bosagada gürpüldäp gaýtdy. Ikinji peýkam bolsa kyblasyna tarap çäk ýyrtyp okdurylan käbesine nesip etdi. Ýeke pillede başynda ahyrzaman gopan Syrak bolsa mähribanlarynyň üstünden ätläp geçdi-de, söweşe okduryldy. Öňünden çykan ilkinji duşman atlysy onuň gylyjynyň gurbany boldy. Şondan soňra onuň atyna atlanan Syrak ikinji garşydaşyna tarap okduryldy. Şol wagtam duşman kemaňçylarynyň obanyň çetinde durup atýan, otly peýkamlaryna öýleriniň lowlap tutaşyp, gyzyl-ot bolup ýanýandygy gözünüň gyýtagyna ildi. Jigileri ýadyna düşen Syrak galan ähli zady unudyp, ala-burugsy bolup ýanýan öýlerine tarap topuldy. Emma "şuwap" boýnundan ilen kement ony öýlerine ýetirmän, aýaklaryny üzeňňiden goparyp alyp, ýere zyňdy. Ýere düşen badyna hem gylyjyň sapy bilen ýeňsesine urlan urgy ony seňseletdi. Haçan-da özüne gelende bolsa ol eýýäm özi ýaly duşman kemendine ilen Gülnäz bilen beýleki üç gyzyň ýanynda ýüpe kökerilgi, guma bulaşyp ýatyrdy.

Şonda Syrak öz gapdallarynda ýüzbaşylary bilen gepleşip duran duşman serkerdesiniň gepinden, onuň özüni gylyçdan geçirmegi, soňra bolsa golaýdaky, indiki türkmen obasyna tarap atlanmagy buýurýandygyny, öňatlylaryň ýüzbaşysynyň bolsa türkmenleriň söweşiň arasynda özleriniň ýolbeletlerini öldürendiklerini aýdýandygyny eşitdi. Syragyň aňy örän çalt işledi. Ol bolşundanam beter dyzanaklap, şirin jany üçin kalbyna wehim düşen namartlaryň namardy deýin, duşman serkerdesiniň atynyň aýaklarynyň astynda togalanyp, özüniň janyňy almazlygy diläp,

ýalbaryp başlady, sesini titredip, sakawlap, eger janyňa degmeseler olar üçin islendik zady etjekdigini, ähli türkmen oba-kentleriniň üstüni oslagsyz basar ýaly, iň bir saklawsyz-garawsyz ýollary görkezjekdigini, diňe şirin janyňa degmeseler bolýandygyny aýdyp, aglamjyrap başlady. Syragyň sözlerine, onuň bolşuna seňrigini ýygryp duran duşman serkerdesi-hä däl, hatda ony ýigrenç bilen synlaýan Gülnäz dagy hem ynandylar. Şeýdibem obalarynyň söndürilen Mukaddes Alawynyň ýanyndan Syragyň “dönükliginiň” ýoly başlandy.

Gara başyny dyzalarynyň arasyna salyp oturan Syrak Gülnäziň duzlap-dograp, iýip barýan, ýigrençden doly sözlerini içinden onlarça sapar gaýtalaýardy. Her gezek gaýtalanda hem onuň atylyp ýerinden turup, çar töwereginde çäşerişip ýatan ganalgylalarynyň gabat gelenini kerçeşdirip başlaberesi gelýärdi. Ýöne dişini gysyp, zordan saklanýardy.

“Gümüňi çek, haram dönük! Seniň deýin näletkärde-namarda yhlas edip ukusyz geçiren gijelerim başyňy iýsin, Hudaýym!... Gümüňi çek, haram dönük! Seniň deýin näletkärde-namarda yhlas edip ukusyz geçiren gijelerim başyňy iýsin, Hudaýym!... Gümüňi çek, haram dönük! Seniň deýin näletkärde-namarda yhlas edip ukusyz geçiren gijelerim başyňy iýsin, Hudaýym!... Wah, janyňa-gözüňe-başyňa döneyin! Döneyin saňa, mähribanym! Sen bir ine şeýdip, ýagynyň bogazyny çeýnäp ölmezlik üçin özüme güzap berip, olaryň öňüne düşüp barmagymyň maňa neneňsi kyn düşýändigini bir bilsediň!”

-Atlanyň!-diýen ses ýaňlanyp gitdi-de, Syragyň pikirleriniň arasyny böldi. Agyr leşger az salymda jemlenip, çuslandy-da, ýene-de ýola düşdi.

xxxxx

...Çal ýekemen eýýäm dördülenji gün irginsizlik bilen, leşgeriň yzyny çalyň seňkildäp barýardy. Ol obadan çykyp gaýdan şol gününüň öýläni Syragyň öňüne düşüp, gümüň jümmüsine tarap, hiç kimiň dolanmajak ýoly bilen alyp barýan leşgeriniň yzyndan ýetipdi. Ýöne daşy garawully ýürekdeşiniň ýanyna ýakynlaşyp bilmän, garaba-garaba olarynyň yzyna düşüp gelýärdi. Diňe

kämahal alyksa az wagtlyk ýolundan sowulýardy-da, tapan-tupan awy bilen ýürekselek edinýärdi. Öte suwsasa bir sazagyň kölegesine geçýärdi-de, ýakyp barýan çägäniň ýüzüni peşeläp, öl çägä bagryny berip ýatýardy, soň hem ep-esli aralyga giden leşgeriň zzyndan kowup ýetýärdi.

Syrak bolsa özüni gamçy bilen saýgylap gyssaýan serkerdä “Ine, ýene-de azsalymdan obanyň üstünden barýarys, hol hellewläp görüňän depäniň aňyrsynda oba bar!” diýip ýalan sözläp barşyna, indi halys entäp başlapdy. Ol yranyp zordan ýöräp barýardy. Indiki oba çalt ýeteris diýen pikir bilen, ilkinji üstünlikden başy aýlanan atlylar, azyk-suwlugy artykmaç ýük hasaplap, ýanlary bilen sähelçe göteripdiler. Şonuň üçin hem eýýäm şu gün irden duşman atlylarynyň iki-ýekesiniňkide bolaýmasa, galanlarynyň meşikleridir-mytaralary taňkyrapdy. Atlary hem suwsuz halys çöküp ugrapdylar. Atlylaryň arasynda eýýäm iki-ýeke ökje ogurlap, yzyna dolanmagyň gamyny iýýäni hem bardy. Emma yzlaryna dolanaýyn diýenlerinde-de leşger indi yzyny tapjak dälidi. Duşman serkerdesiniň bolsa öňlerine düşüp: “Şu gün guşlukda çöl-beýewanlykdan çykarys, günortan çykarys, öýlän çykarys” diýip barýan Syraga gahary gelýärdi. Onuň bu näletsiniň züwwetdin hem ildeşlerini satan dönügi näler çapyp taşlasy gelýärdi. Ýöne beýtse yza-da öňe-de ýol tapman, bu ymgyr çöl-beýewanyň içinde iki jahan owarrasy bolup galaryn öýdüp gorkýardy. Ýeňil oljanyň zzynda tükeniksiz ýörişiň dördülenji günü diýlende, öýlän, duşman serkerdesi öňatlylaryň ýüzbaşysyny ýanyna çagyrdy-da, Syragy ýanyna getirmegi buýurdy. Düýnden bäri Syragyň özlerine hile salandygyny aňyp, öz serkerdeleriniň akmaklygyna içi tütäp gelýän ýüzbaşy bu buýrugy höwes bilen ýerine ýetirdi. Ol göz açyp-ýumasy salymda Syragy idenekledip alyp geldi.

Oňa bolan ýigrenjini saklap bilmedik serkerde gamçysyny bulaýlap, ony ýüzükessir urup goýberdi:

-Sen, gurçuk! Bizi nirä getirdiň?!

Gamçynyň urgusyna ýokarky dodagy çapylan Syrak, dodagynyň ganyny ýalady-da, ýere tüýkürdi. Soňam umytsyz gözlerini daş-töweregine aýlady. Daş-töwerekde Garagumuň ýanyp duran ürgün çägesi deňiz kimin tolkun atyp, howurly salgym ummany bilen

hemme zada albaý salyp, gözýetimden gözýetime çenli ýaýylyp ýatyrdy. Bu dowzahdan çykmagyň ýoluny indi duşmanlar-a däl, hatda Syragyň özi hem tapjak dälidi. Syrak maksadyna ýetipdi. Onuň kalby kanagatlanmakdan doldy. Gözleri şöhlelenip gitdiler. Syrak buýsançly başyny dik tutup, duşman serkerdesiniň göni garaçygyna dikildi-de, gyjytly äheňde:

-Hökümdar, janyma degme! Hol salgym atýan depäniň aňyrsynda siziň hemmäňizi tütjar baý etjek, aňsatja oljalary siziň üçin saklap oturan, dünýeden bihabar türkmen obasy küren tutup ýatyr!-diýdi.

Syragyň bolşuna duşman serkerdesiniň aňy, at depen ýaly, sersip gitdi. Iki-üç gün mundan ozal aýagynyň astynda togalanyp ýalbaryp, rehim dileýän gurçugyň deregine ajalyny boýnuna alyp, garaçygyna dikilip duran, epilmejek-döwülmejek, nazarkerde bürgüdi görýändigine serkerde ynanmady. Oslagsyz öwrülişikden ýaňa aljyran serkerde Syragyň jogabyny bermek üçin kimdir birinden haraý gözleýän dek çar ýanyna gözlerini alakjatdy. Şol pillede ol özüniň tutuş goşuny bilen ýolsuz-ýodasyz çöl-beýewanyň içinde durandyklary hakyndaky ajy pikir onuň bagryna ot bolup ýapyşdy. Duşman serkerdesi diňe şu pursat bu öňünde başyny dik tutup duran merdana ýigdiň özlerini duzaga düşürüp, gutulgysyz hem ejirli ajalyň holtumyna getirendigine düşündi. Alaçsyzlykdan ýaňa janyýangynlyga ýüz uran serkerde birden özi üçin hem ýakymsyz eşidilen şerraý sesi bilen:

-Saýgylaň, haramzadany! Saýyp-saýyp öldüriň, ähtiýalany!-diýip jynssyz haýkyrdy. Onuň gygyraryna mähetdel daş-töweregini gallap duran atlylar Syragyň üstüne ýerli-ýerden topuldylarda, ony gamçynyň astyna aldylar. Dumly-duşdan depesine ýagýan gamçy urgularyndan ýaňa Syrak ýegşerilip, aşak çöküp başlady. Yzly-yzyna degýän zarbalara, birnäçe gün bäri aç-suwsuz, epegeiň astynda ýol söküp gelýän Syragyň essi aýyldy. Ol tasdanam huşundan gidip ýykylýardy. Şol müddetde birdenkä göze öwrülip, Syragyň başynda gopýan tomaşany synlaýan leşgeriň depesinde iniňi tikeneklediji “uwwuldy” ýaňlanyp gitdi. “Uwwuldy” ýaňlanan badyna, atlar tazygyp, gozgalaň tapdylar. Bada-badam leşgeriň sol ýüzündäki çäge alaňynyň aňyrsyndan

atylyp çykan äpet çal ýumak, özüni ýokaryk zyňdy-da, heniz nämäniň-nämedigine düşünmäge ýetişmän, Syragy saýgylamaklaryny bes edip, aňalyp galan atlylaryň biriniň gerşine hopba boldy. Beýleki atlylar özlerini dürsemäge ýetişmänkä-de bokurdagy çeýnelen atly agyp eýerden düşdi. Dessine-de çal ýekemen topulyp, atlylaryň ortasyna, ýere çöken Syragyň gapdalyna özüni oklady. Gyýaklaryny syrtartdy-da, hyňranyp, ýürekdeşini saýgylamaga het eden atlylara haýbat atdy. Möjege gözleri düşen atlaryň gorkudan ýaňa heýýaty başlaryndan uçup, çar ýana dagadylar. Üstlerindäki atlylaryň:

-Albassy-da, albassy!-diýen gykylyklary bolsa tutuş leşgeri dowla saldy. Onýança Syrak hem aýaga galdy-da, ýesir gyzlara tarap okduryldy. Çal ýekemen hem onuň yzyndan galmady. Elbetde Syrakda özüni ýa-da gyzlary bu giden duşman leşgeriniň içinden aman alyp çykaryn diýen tama ýokdy. Emma ol dowla düşen duşmanyň az salymlyk başagaýlygyndan peýdalanyň, iň bolmanda gyzlaryň bir-iki sanysyna ürgün çägelige tarap gaçmaga mümkinçilik bermek isleýärdi. Ýöne Syragyň bu niýeti paşmady. Aýňalyp ýetişen duşman serkerdesi bada-bat azmly buýruklar bilen atlylaryny tertibe salyp başlady. Muny gören Syrak türkmen söweşijilerine mahsuslykda, dessine hereketini üýtgetdi. Golaýdaky atlylaryň birine garşy topuldy-da, möjekden gorkusyna baş bermeýän atyna erk etmek bilen berbaşagaý bolup, Syragyň özüne hüjüm edýändigini görmedik atlyny atdan agdardy. Göz açyp ýumasy salymda hem onuň arkasyndan sagdagyny hem ýaýyny sypyryp, alyp, ýakyndaky alaňyň çür başyna dyrmaşyp ugrady. Demini dürsemänem alaňa çykdy-da, keýmir ýaýa okuny doldurdy. Bir peýkamy hem eline aldy-da, ýaýyň kirşini dartyp, peýkamyň ujuny duşman serkerdesine tarap gönüledi.

Sähel pursadyň içinde bolup geçen bu ýagdaýlara haýranyserasy bolan duşman serkerdesi leşgerini tertibe salmak üçin buýruk yzyna buýruk suňsuryp durşuna, birdenkä depäniň üstünde özüne garşy peýkam gezäp duran Syraga gözi düşdi. Ony bada-bat şagga der basdy. Öz duran ýeri bilen Syragyň arasy ep-esli bolsa-da serkerde onuň peýkamynyň ujuna özüniň gutulgysyz ajalyynyň münendigini ikuşsyz duýdy. Sebäbi ol türkmenleriň

mergenligine juda beletdi. “Kirşi sypdyrdygy gutarýar!” diýip, içinden ähli hudaýlaryna birden ýalbaryp başlan serkerde gymyldamaga gorkup, doňňara-daşa öwrüldi.

Şol wagtam onuň janyny halas eden säwlik bolup geçdi. Eýýäm düýn Syragyň hilesini ýoran Gülnäz, hälden bäri Syragyň goparýan oýnuna seredip, lam-jim bolup durşuna şu pursatda tolgunjyny saklap bilmän, gygyryp goýberdi:

-Gaçsana, mähribanym! Möjegiň bilen başyňy gutar ahyry!

Arzylýsynyň dilinden sypan “mähribanym” sözüne Syragyň birhili süňňi gowşap gitdi. Ol özüni ýitirip, ýaýyň kirşini sypdyryp goýberdi. Howlukmaç atandygy sebäpli hem peýkamý sowa geçdi. Ikinji peýkamý ýaýa salyp atýança bolsa duşmanlaryň atan sansyz oklary onuň hem çal ýekemeniň endamyna sanjyldylar. Syrak şonda-da ýaýyndaky peýkamyny duşman atlylarynyň birinden çenäp atdy-da, diňe şol atlynyň bogazyndan peýkam sümüp, eýerden ýykylandygyny göreninden soňra, bir ýanlygyna agdy. Onuň agzyndan gan geldi. Ol çal ýekemeniň öz gapdaljygynda janhowluna titröp-titröp jan berendigini görüp, gözlerini ýumdy. Syragyň bada-bat demi sogruldý.

Olaryň ýatan depesine ýerli-ýerden topulyşyp gelen duşmanlar möjek bilen Syragyň daşyny galladylar. Aňyrdan dergazap bolup gelen duşman serkerdesi möjegiň deňesinde aýak çekdi-de, ýere tükürdi.

-Bu möjek bilen möjek çagasynyň kellesini alyň-da, şol ýesir gyzlaryň önüne oklaň! Bu näletsiniňen biziň barymyzyň başymyza musallat inderdi!-diýip buýruk berdi. Hyzmata gaýym, ilgezik nökerleriň biri serkerdäniň buýrugyny bejit ýerine ýetirmäge howlukdy. Emma ol nöker gylyjyny çykarmaga ýetişmedi. Ony öňatlylaryň ýüzbaşysynyň gazaply nazary togtatdy. Ýüzi eňsöp duran ýüzbaşy:

-Ähli Taňrylaryň Mukaddes atlaryndan kasam edýärim! Eger-de kim-de kim öz watany üçin serinden geçen şu gerçek türkmeniň jesedini masgaralap, külli älemiň mertligini wejera etmek islese, şu ýeriň özünde onuň başyny alyp, eýerimiň ganjygasyndan asaryn! Eger-de kim-de kim gerçek bilen gerçeğiň arasyndaky dostlugyň ölmez-ýitmez nusgasyny görkezip wepat bolan, şu böriniň jesedine garşy gylyjynyň ujuny uzadaýsa onuň

meýdi şu çöl-beýewanyň şagallaryna şam bolar!-diýip, gazaply pyşyrdady. Hyrsyz ýüzbaşynyň pyşyrdysy öte assa bolsa-da, ony hemmeler eşitdi. Ýüzbaşynyň aýdanyny edip biljekdigine şek-şübhe ýokdugyna düşünen serkerde bolsa onuň sözlerini eşitmezlige saldy-da, depeden garasyny saýlamak bilen boldy. Serkerde gideninden soňra ýüzbaşy ýanyndaky nökerlere Syrak bilen çal ýekemeni jaýlamaklygy buýrup, depeden düşüp ötägitdi.

Şondan soňra kän wagt geçmänkä-de, watan üçin janyny gurban edip, تنها özi ymgyr duşman leşgerinden üstün çykan gerçek Syragyň agysyny zaryn-zaryn aglap, perýat edýän dört sany ýesir naçary hem özleri bilen süýräp, duşman leşgeri soňy ölüm bilen gutarjak iň soňky ýoluna rowana boldy...

...Ondan bäri müňlerçe ýyllar geçdi. Döwürler aýlanyp, zamanalar dolandy. Eýýamlar üýtgäp, heňňamlar çalyşdy. Patyşalyklar döredi. Patyşalyklar ýykyldy. Türkmen topragynyň üstünde ençeme apy-tupanlar gopdy. Şol apy-tupanlar hem watan üçin baş goýan, atlary halkyň hakydasyndan hiç mahal öçmejek-ýitmejek gerçekleri orta çykardy. Syragyň edermenliginden müň ýyl soňra merwli ussa Buka ýolbelet hem onuň edermenligini gaýtalady. Asyrlaryň dowamynda Syragyň gahrymançylygy türkmeniň iň bir netijeli hem-de şowly söweş pirimine öwrülip, taryhyň jygbajyg gerdişlerinde türkmen halkyna öz üstüne sürnüp gelen san taýdan yüz esse agdyk ýagyny ýeňmäge ýardam berdi. Sebäbi zanny mertlik laýyndan eýlenen halkymyzyň gursagyndan Syrak deýin merdanalar çykdylar durdular, çykdylar durdular. Ol Merdanalaryň wepat bolmaklary hem türkmen topragynda gahrymançylygyň kökünü gyrmady. Gaýta gadym döwürde öz halkyny nägehan ýagydan halas edip, janyny pida beren, çopan ýigit Syrak we beýleki gerçekler hakyndaky eneleriň agzyndan eşidilen rowaýatlar indiki gerçekleriň kalbyna ganat bekledip, olary il-ýurt üçin serden geçilýän täze-täze gahrymançylyklara galkyndyrmagyny dowam etdi.

“Edebiýat we sungat” gazetiniň 2007-nji ýylyň 9-njy martyndaky sany

Taryhy proza